

САДРЖАЈ

У В О Д	2
1. ОДРЕЂЕЊЕ ТЕРОРИЗМА	4
<u>1.1. О појму тероризма.....</u>	<u>4</u>
<u>1.2. Карактеристике тероризма као тешког облика политичког криминалитета</u>	<u>8</u>
<u>1.3. Кривичноправни аспект тероризма</u>	<u>17</u>
2. КРИМИНОЛОШКА ОБЕЛЕЖЈА ТЕРОРИЗМА	21
<u>2.1. Појавни облици тероризма и њихова обележја.....</u>	<u>21</u>
<u>2.1.1. Конвенционални тероризам.....</u>	<u>26</u>
<u>2.1.2. Неконвенционални тероризам.....</u>	<u>31</u>
<u>2.1.3. Еколошки тероризам.....</u>	<u>31</u>
<u>2.1.3.1. Нуклеарни тероризам.....</u>	<u>32</u>
<u>2.1.3.2. Хемијски тероризам.....</u>	<u>33</u>
<u>2.1.3.3. Биолошки тероризам.....</u>	<u>34</u>
<u>2.1.4. Сајбер тероризам.....</u>	<u>34</u>
<u>2.1.5. Нарко тероризам</u>	<u>35</u>
<u>2.2. Савремени облици међународног тероризма</u>	<u>37</u>
ЗАКЉУЧАК	38
ЛИТЕРАТУРА	42

УВОД

У савременом свету, велики број држава се налази под константном претњом од терористичких акција. Носиоци тих акција су углавном вођени политичким, социјалним и верским мотивима, у намери да остваре своје истоимене циљеве. Тероризам је феномен који се појављује у облику политичког насиља, кога карактерише намера да се изазове и рашири страх код непосредних и посредних мета, с намером да се остваре политички циљеви. Другим речима, може се говорити о организованом насиљу, с крајњом намером да се изврши деструкција ауторитета државе и њених институција, или остваре неки други политички циљеви. У фазама које претходе грађанском рату, односно, међудржавном оружаном сукобу, тероризму, као једној од фаза, претходе кризна ситуација и екстремизам. Сам почетак тероризма, у једној кризној ситуацији, јесте заправо појава екстремизма, с јасном идејом о испуњавању политичких циљева, тако што ће се кренути у организоване облике сарадње с другим обавештајним службама, другим терористичким организацијама, и другим организованим криминалним групама.

Тероризам је вишедимензионалан друштвени феномен, те је у одређивању његовог појма потребан мултидисциплинаран приступ. Тако се тероризам најуже може посматрати с аспекта: криминологије, криминалистике, кривичног права, социологије и других наука, које би омогућиле његово адекватно сагледавање и могуће превазилажење.¹ У намери да остваре своје циљеве, терористичке организације наносе својим жртвама огромну материјалну штету, док се саме мере супротстављања тероризму које предузима држава могу изразити у милионским износима.

Стиче се утисак да је борба против тероризма скупа, међутим, ниједна цена није превише висока уколико се тиме спречи страдање људи, невиних жртава и заустави распламсавање идеје нарушавања мира и безбедности. Свака држава се свакодневно суочава са безбедносним претњама које имају за крајњи циљ да наруше њен интегритет. Тероризам, као глобална претња, јесте феномен против којег све државе,

¹ *Друштвени аспекти тероризма*, Група аутора: Дефендологија Центар за безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, 30. 06. 2007. године, From http://www.defendologija.com/latinica/materijali/drustveni_aspekti_terorizma_30-06-07.htm, retrieved 15, July 2014.

предузимају потребне безбедносне, економске и пропагандне мере. Успешност државе у борби против тероризма, великим делом зависи од износа средстава које издваја за примену ових мера. Добра обученост кадрова безбедносних служби, њихов квалитетан рад, адекватна употреба добијених података, успешна примена мера откривања и заустављања токова новца, који потиче од извршених кривичних дела а којим се финансира тероризам, планска пропагандна политика којом се подиже свест јавног мњења о постојању опасности од тероризма и начинима његовог препознавања и супротстављања, су само једне од најважнијих активности које се морају свакодневно предузимати у борби против тероризма и захтевају огромна новчана средства. Тероризам кошта, како оне који га планирају тако и оне који му се супротстављају. Слабост препознавања претње код ширег јавног мњења представља озбиљан ризик по безбедност, јер издвајање средстава за антитерористичку борбу најчешће наилази на критику и неодобравање. Требало би створити свест код грађана, да је најјефтиније деловање оно које је превентивно, а упоредо стварати одређени ниво безбедносне културе који ће умногоме отежати функционисање терориста и планирање терористичких акција. Поред наведеног, рад има за циљ да упозна и информише јавност и подигне свест о постојању, распрострањености и опасности тероризма.

Сва кривична дела карактерише противправност, друштвена опасност, штетност за појединца и друштво, што их сврстава у исту категорију негативних друштвених појава, односно криминалитет. Постоји велики број кривичних дела код којих је насиље елеменат бића кривичног дела или начин извршења, и која, без обзира на објекат напада, чине криминалитет насиља. Све облике испољавања насиља карактерише агресивност извршиоца према жртви. У контексту извршења кривичних дела применом насиља, а зарад остваривања политичких циљева, може се препознати посебан вид криминалитета насиља – то је политички криминалитет. Политички криминалитет је повезан са политичким односима у друштву, и испољава се у две групе. Прву групу чине дела која имају за мету државу, схваћену као власт (издаја, шпијунажа, оружана побуна, тероризам), а другу групу чине злочини власти према неистомишљеницима и зарад противзаконитог богаћења. Хаган овде убраја: а) тајне полиције; б) кршење људских права политичких противника; ц) геноцид; д) злочине полиције; е) незаконито праћење, прислушкивање и експериментисање.

Методe које су примењене у раду, приликом изучавања тероризма као глобалне друштвене појаве, условљене су самом његовом природом. Општа методологија

друштвених наука, уз одређена прилагођавања, се намеће као нужна. Рад је резултат прикупљања конкретних чињеница и њиховог теоријског објашњења, чиме се, уз паралелну примену историјског и позитивноправног приступа, и примену технике посматрања феноменолошких својстава, жели указати на најважније постојеће облике испољавања тероризма, на њихова обележја, на тенденцију будућих облика, на потребу превентивног и адекватног деловања на сузбијању тероризма, и подизању свести код грађана и њихове безбедносне културе. Основни циљ наведеног јесте практична примена добијених сазнања у пракси, односно, у животу грађана, чиме ће се убрзати процес сазревања друштва по питањима супротстављања тероризму, као озбиљној глобалној претњи.

1. ОДРЕЂЕЊЕ ТЕРОРИЗМА

1.1.О појму тероризма

У самој речи „тероризам“ препознаје се суфикс „-изам“ који даје двоструки аспект морфолошког посматрања појма. Наведени суфикс истовремено описује тероризам као механизам (овде говоримо о најширем схватању наведеног појма, који обухвата теористичке организације као субјекте вршења напада, лица и институције као објекте напада, сам напад, у смислу реализације планиране терористичке акције, узроке појава субјеката и напада, последице које трпе објекти напада, последице у виду остварених циљева и др.), и као појаву са свим својим општим и посебним феноменолошким обележјима. Сам термин потиче из времена Француске буржоаске револуције. Првобитна употреба ове речи је била везана за активност владе. Од 1848. године, тероризам се користи да означи активност против владе, и као такав обухвата насилну праксу различитих радикалних политичких група у борби против капиталистичког покрета, али и оружане активности националиста и ултранационалиста против страних завојевача. Након Другог светског рата, у речнику западних држава и влада, термин тероризам се везивао за антиколонијалне покрете, док се савремени контекст употребе везује за насилничке активности различитих група религијских фанатика (Станковић, 2007: 389-399).

Тероризам је појава која потреса међународну заједницу већ деценијама, па чак и вековима и ствара озбиљне дилеме, како државама понаособ, тако и међународној заједници у целини. Од последица тероризма нико није заштићен, јер погађа све

сегменте друштва, а највише безбедносни систем државе, њену привреду и грађане. Као такав, тероризам постаје претња безбедности читавих региона и заједница, и како постаје тема број један у свету, све више поприма интернационални карактер. Основне препреке у непостојању конкретне сарадње у борби против тероризма налазе се у нерешеним питањима у вези којих водеће државе света никако да постигну сагласност. У том смислу не може се говорити о постојању коначне и општеприхваћене дефиниције тероризма, о универзалном схватању политичког криминалитета, и о одлучној борби против организованог криминала као великог финансијера терориста.

Главни разлози зашто је тешко дефинисати тероризам су више политички него теоретски. Ово због тога, што многи аутори и институције, прилазе изазову дефинисања тероризма са снажним интересима упереним ка исходу решавања неких других питања. Њима је добро познато да постоје терористичке организације, групе и акције које они подржавају, или им њихове активности иду под руку са сопственим интересима, те с тога класификују тероризам као нешто што је морално погрешно. Као резултат, ти аутори одбацују било какву дефиницију, јер ће онда и сами бити део тероризма. Иако је погрешно тврдити да је тероризам „у оку посматрача“, истина је да спремност да се један акт етикетира као тероризам зависи од тога ко посматра и чији је то акт (Nathanson, 2010:13). Моралној осуди тероризма често мањка кредибилитет, зато што су етикетирање организације, или акције за терористичку, и негативна морална осуда терориста често пристрасна. Термин „тероризам“ се често користи да би се осудио напад на невине жртве, само у оним случајевима у којим постоје специјалне симпатије према жртвама (Nathanson, 2010:289).

Као једна од многих дефиниција, које су настале анализом криминално терористичког насиља, по својој обухватности, издваја се дефиниција појма тероризма која подразумева доктрину, метод и средства изазивања страха и несигурности код грађана, систематском употребом насиља, ради остваривања одређених, првенствено политичких циљева (Vošković, 2009:267).

Тероризам је генератор насиља, и има за циљ дисфункционалност владе, односно политичког система државе и уставног поретка. Ипак, поставља се питање да ли је могуће оправдати тероризам. Посматрано с идеолошко-етичког аспекта, постоје

покушаји да се тероризам оправда идеологијом ослобођења², која пропагира два вида ослобођења: насиље као легитимно средство остварења циљева угњетаваних, али и ненасилно понашање према угњетавачима и против угњетавања.

Према мишљењу психијатра, политичког теоретичара и антиколонијалног активисте Франсоа Фанона, угњетени су углавном колонизовани народи, припадници друге расе, неевропљани, које Европљани држе под својом контролом. Такође, угњетени се могу одредити и путем националности и вере, али се увек ради о политички неједнакој групи, над којом се врши контрола и понижавање, од стране друге надмоћније групе, односно угњетавача³. Контрола и понижавање, које спроводе угњетавачи, обухвата и употребу насиља над произвољним објектима напада, чиме се потврђује власт и поспешује страх.

Октобра 2001. Године, Осама бин Ладен⁴ је изразио уверење да насиље и понижавање које трпе угњетавани оправдава чинове терористичких организација:

„Исламски свет је више од 80 година био предмет понижавања и деградације. Његови синови су убијани, крв се проливала, светилишта нападана, а нико за то није бринуо ... Кад се мач спусти на Америку, после 80 година, лицемерје ће показати своје ружно лице. Они жале и јадикују над тим убицама који су скрnavили крв, част и светиње муслимана. Најмање што се за те људе може рећи јесте да су неморални. Они

² Под идеологијом ослобођења подразумевамо скуп политичких ставова и уверења који пропагирају предузимање активности и радњи у циљу ослобођења од угњетавања и угњетавача. У оквиру схватања овог појма, провлаче се ставови и да је само насиље оправдано уколико се предузима у име поменуте идеологије.

³ Угњетавача би требало посматрати као свако лице, сваког припадника групе, које учествује у систему угњетавања. Фанон их је дефинисао преко расе, као Европљане, и преко друштвене и политичке улоге колонизатора.

⁴ Осама бин Ладен рођен је 1957. у главном граду Саудијске Арабије, Ријад, као 17. од 52 деце грађевинског магната Мухамеда бин Ладена, који је једно време био и арабијски министар за јавне радове. Осама је у Саудијској Арабији дипломирао менаџмент и економију и још као студент је, захваљујући изузетном богатству које је његова породица поседовала, помагао градњу неколико џамија у светим градовима Меки и Медини. Током студија, био је под великим утицајем свог професора, муслиманског фундаменталисте шеика Абдулаха Азама, а следио је и учење исламског писца и филозофа Мухамеда Кутуба, постајући све радикалнији у политичким ставовима. Ал Каиду је основао крајем седамдесетих година, када се и одазвао позиву на цихад против руске војне интервенције на Авганистан. Касније се претворио у највећег противника САД, па је Америка постала главни циљ напада Ал Каиде. Креатор је и бројних других завера, од којих су неке биле успешно извршене, а неке не. Његова терористичка мрежа Ал Каида оптужена је за бомбашке нападе на две амбасе САД у Африци 1998. године, у којима је погинуо 231 човек, као и напад на амерички брод "УШ Цоле", у којем је у Јемени погинуло 17 америчких морнара. Бин Ладен је био инспиратор терористичких напада од 11. септембра 2001. године, када је у Њујорку, Вашингтону и Пенсилванији убијено скоро 3.000 људи, а америчка администрација кренула у бескомпромисни рат против тероризма – може се наћи на www.pressonline.rs/info/politika/159655/krio-se-u-kuci-od-milion-dolara.html, приступљено на дан 03.07.2014. године.

су пошли путем неправде. Подржали су кољача а не жртву, угњетавача а не невино дете ... Сваки муслиман мора тежити да допринесе победи своје вере. Ветрови вере су стигли. Ветрови промене су дошли да збришу угњетавање са острва Мухамеда, нека почива у миру“ (Павковић, 2007: 50).⁵

Према изјави Осаме бин Ладена, насиље које спроводи његова организација налази оправдање у насиљу и понижавању које је трпео његов исламски народ од стране угњетавача. Главна предност угњетаваних јесте морална супериорност, односно спремност да се ослобођење плати животом. Како је угњетавач понекад ограничен у употреби насиља, угњетавани су своју шансу видели да применом насиља натерају угњетаваче да им само угњетавање постане скупо и нецелисходно. Дакле, за угњетаване је тероризам, у свом најширем схватању, једини начин да се постигне циљ. Тероризам је један начин, аспект борбе за ослобођење од угњетавања који нуди основу за покушај оправдања тероризма (Павковић, 2007: 52).

У покушају да се оправда тероризам и насиље према угњетавачима, настала је политичка визија, тзв. хуманизам ослобођења, која покушава да заобиђе неспојиву и ривалску политичку визију и етичку концепцију, под именом универзални хуманизам.⁶

У оквиру хуманизма ослобођења развиле су се четири стратегије ослобађања угњетених:

- тероризам као средство за *напад на систем* угњетавања,
- тероризам као средство *изједначавања услова* борбе,
- тероризам као средство *мобилисања јавног мњења*, и
- тероризам као средство за *враћање достојанства* угњетенима.

Хуманизам ослобођења тврди да сваки систем угњетавања непрестано угрожава људско достојанство угњетених и прети физичким насиљем. Будући да претње долазе од система, према концепцији хуманизма ослобођења, угњетени имају право да насиље употребе против самог система, које у одређеним околностима оправдава и терористичко насиље (Павковић, 200: 58). Поред тога, универзални хуманизам занемарује неправду угњетавања и велику неједнакост у расподели моћи и средстава, те

⁵ „Bin Laden's Statement“, The Guardian, Sunday 7 October 2001, from <http://www.theguardian.com/world/2001/oct/07/afghanistan.terrorism15>, retrieved 03, July 2014.

⁶ Под универзалним хуманизмом подразумевамо концепт који поставља живот човека као универзалну вредност и он оправдава насиље у виду самоодбране самог себе или онога ко не може сам да се брани. За разлику од овог концепта, хуманизам ослобођења одбацује став универзалног хуманизма да је сваки људски живот једнак и представља врхунску вредност и објашњава да су животи (угњетавача) мање вредни, те се зато могу користити у сврху ослобађања од угњетавања.

служи када треба одбранити непружање отпора угњетаваочима, неизражавајући спремност да понуди упутство како доћи до успешног оруђа за одбрану од система угњетавања.

Италијански марксистички социолог и политички филозоф, Антонио Негри истиче да је рат постао „водећи принцип друштва и сам темељ политике“. Дакле, ради се о процесу у коме су насиље и смрт основни елементи у обликовању нове биополитике, а тероризам се појављује као један од њених израза, у облику светског рата у којем је улог сама мондијализација (Кољевић, 2007: 386). Све више постаје јасно да теоризам 21. века доводи у сумњу појмове политичког, рата и демократије, у смислу питања да ли је тероризам политички чин, да ли је одговор терором против терора политички чин и какав је то рат који се води у име демократије.

1.2. Карактеристике тероризма као тешког облика политичког криминалитета

Тероризам је добро смишљена, сврсисходна, организована и системска употреба насиља, ради прокламовања политичких вредности и присиљавања државних власти да удоволе захтевима терориста. Узрочност тероризма је мултикаузалне природе, и њу условљавају ставови појединаца, или група којима нису задовољене фундаменталне људске потребе (непоштовање демократских вредности, државни терор над народом или мањинама, немогућност несметаног испољавања етничких, верских и расних обележја, сепаратистичке тежње, хегемонистичке тежње групе на територији друге државе, дискриминација на разним нивоима, национал-шовинизам, верски фанатизам, спорови око граница и државне територије).

Феноменологија тероризма се манифестује на више начина, и одликује га употреба насиља, ментална манипулација и индоктринација. Сваком терористичком акцијом се преноси извесна порука, а порука је „гласнија“, уколико је мета акције лице или објекат, који се безбедносно штити, и од значаја је за безбедност и сигурност носилаца власти. Често се може догодити да је мета акције и лице, или објекат који није од безбедносног значаја, али у великој мери предствља актуелну власт, у држави која је посредно мета акције. У оваквим случајевима, терористичку акцију највише одликује симболичност, јер се тренутним нападом (на цивиле, објекте) симболизује напад на државу (Милашиновић et al, 2011: 4).

Дрејк (С.Ј.М. Drake) примећује да за терористе постоји више врста мета. Другим речима, људи и имовина могу бити мета за више различитих циљева. Типови мета у Дрејковој типологији циљања одликују сврху напада. Она обухвата четири врсте циљева: симболичне, функционалне, логистичке и изражајне. Симболички циљеви би требало да изведу јак ехо ефекат и тиме изазову психолошку реакцију шире јавности. Напади на Светски трговински центар 11. септембра 2001. године су добри примери симболичног напада. Функционални циљеви су напади против објеката који представљају претњу самој организацији која реализује терористичку акцију. Напади на полицију, или обавештајна средства чине ову врсту напада. Логистички циљеви су дизајнирани да заштите, или пруже логистичку подршку терористичкој организацији. Киднаповање ради откупа је пример логистичког напада. Дрејкова последња врста циља јесте изражајни циљ, који је пре емоционални одговор, него планирана стратегија (А.В. Lowther, В. Lindsay, 2008 :19).

Без обзира да ли је тероризам средство борбе оних који теже освајању власти или се ради о актима држава које неки називају „државним тероризмом“, кроз анализу феномена тероризма и покушаје да се коначно пронађе јединствена и свеобухватна дефиниција, скоро се неизбежно долази до концепта насиља, и циљева терориста, што представља веома важан сегмент у процени тероризма као облика насиља, а на исти начин и до неколико посебних особина тероризма:

- екстранормалност средстава (која се огледа у најразличитијим идеолошким опредељењима терористичких организација, и у погодности да се акције спровode и у оружаним сукобима и независно од њих што знатно доприноси да се тероризам тешко јасно одреди и квалификује);

- као чин комуникације (у прошлости су биле реализоване терористичке акције које саме по себи не могу произвести неке друштвене промене али сматрамо их симболичним акцијама управо због тога што су пренеле поруку јавности о постојању и циљевима терористичке организације, што даље ставља у изглед вршење нових сличних акција насиља);

- као чин застрашивања (да би се објаснила ова особина тероризма, скренуће се пажња на шему која настаје приликом извршења терористичке акције од стране чланова терористичке организације, где ћемо односу појмова терориста – жртва – циљ да додамо појам средства јавног информисања и појам јавности, који имају пресудну улогу у давању значаја и самој акцији и самој организацији. У том смислу, непознавање

начина организовања и планирања и размера терористичких акција, од стране становништва код истог буди јак психолошки осећај несигурности, чиме психолошки ефекти терористичке акције надмашују њен физички учинак);

- као аморални чин (како се акцијама декларише напад на постављени систем вредности, тероризам се може поимати као антиморалност односно, као антиморална категорија која „баца сумњу на нашу концепцију права у друштву и обавеза државе“) (Horowitz, 1977: 238);

- као правом забрањени чин (овде се мора сагледавати терористичка акција са аспекта права, односно са аспекта извршеног кривичног дела, не узимајући за битним циљ који се хтео постићи. У том смислу, извршењем терористичке акције извршено је кривично дело, које је већ у позитивним прописима нормирано као инкриминисана активност, па се потреба правне дефиниције тероризма доводи у питање);

- изненађење (приликом реализације терористичке акције елемент изненађења по месту, начину и времену долази до пуног изражаја, што се постиже применом принципа конспиративности, како у фази реализације, тако и у фази припреме);

- одлучност (непоколебљивост приликом реализације терористичке акције увек постоји, и изражена је до краја);

- дрскост (ова особина је карактеристична за нападе на местима где се жртва, односно мета осећа најбезбедније);

- офанзивност (константна примена насиља и спровођење терористичких акција, с циљем да се код жртве и становништва створи осећај страха и панике, да је напад могућ на сваком месту и у свако доба);

- лукавство (способност терористичке акције да се организује на такав начин да органе безбедности наводе на погрешне процене и самим тим доведе у ослабљени положај);

- покретљивост (ова особина омогућава терористима да се њихова делатност теже сагледава и тиме неблаговремено реагује у смеру заштите од њихових акција, а постиже се маскирањем трагова, честим мењањем превозних средстава, обмањивањем и др.);

- усклађеност активности терористичких група (ова особина у великом делу зависи од повезаности организација, група, појединаца).⁷

Савремене терористичке организације имају, у суштини, јасно одређење против кога се боре, што указује да се терористи посредно, или непосредно пре извршења терористичких акција „упознају“ с метом напада (Јовашевић, 2007:75). Једна од битних дистинкција терористичких организација у прошлости и савремених терористичких организација јесте опремљеност квалитетним средствима, оружјем, лабораторијама и степен обучености по питању организације и оперативности, па је опште позната чињеница да су се неки терористи обучавали у војним камповима од стране познатих стручњака из тих области.

Приликом откривања, прикупљања података, праћења и сагледавања активности терористичких организација, од стране безбедносних (специјалних) служби, континуирано се врше безбедносне анализе. Поменуте анализе подразумевају процену стања сваке терористичке организације у конкретном случају и њених способности. У складу с проценом, одређују се наредни кораци, у сваком случају посебно. У том смислу, врши се и категоризација терористичких организација према оперативним способностима. Најнижи ниво „терористичке“ способности имају организације које предузимају акције, које се састоје од употребе конвенционалног оружја, без претходне припреме акције, планирања реализације и поступака након изведене акције. Терористичка организација, која се налази на овом нивоу оперативне способности, не поклања много пажње планирању и сложености акције. Напротив, њихове акције су једноставне и оперативно лако изводљиве, што их чини првим избором терористичких организација овог нивоа. Овакве акције представљају најмасовнију врсту терористичких акција широм света.

⁷ Могу се разликовати меке и чврсте везе терористичких група. Меке везе карактеришу солидарност са узроком или радњама друге терористичке организације, веза између различитих организација са идеолошком сличношћу или идеолошким утицајем и укупну стратегију терористичке организације на основу или под утицајем стратегије друге организације.

Чврсте везе карактеришу формирање савеза путем саопштења, или изјава, коришћење истих метода и тактика које се бирају и користе под утицајем друге организације, обезбеђивање неопходне логистике и набавке, осим оружја и финансија, за другу терористичку организацију, заједнички напади и операције у којима је учествовала више од једне терористичке организације, акције које се спроводе у име друге организације, заједничка обука или обучавање од стране друге организације, пружање заштите и сигурних кућа за друге организације, групе или појединце, оружје које је дистрибуирано и коришћено од стране истих терористичких организација, финансирање једне организације од стране друге).

Мало виши ниво способности терористичких организација, приликом извођења терористичких акција, јесте ниво који гарантује успешан напад на педесет лица одједном. Имајући у виду број лица који би био нападнут у оваквом нападу, евидентна је повећана организованост и виши ниво техничког знања и способности планирања.

Терористичке организације које планирају у својим акцијама нападе на стране држављане, који се не штите безбедносно, су претходни ниво надоградиле бољом организацијом, логистиком, поседовањем вишег нивоа техничког знања и планирања и новом компонентом – извиђањем. Терористичке организације које планирају овакве нападе, поседују завидан ниво знања из области извиђања, што код организације из претходних нивоа није случај. Затим, издвајају се терористичке организације које поседују капацитете да у реализацији своје терористичке акције ране или убију стопедесет, или више лица.

Терористичке организације, које поседују још виши ниво организационих способности (вођство, идеологија, регрутовање и публицитет), и виши степен знања и вештина (команда, контрола, дисциплина, оружје, обука, оперативни простор, оперативна сигурност, обавештајна и финансијска подршка), планирају нападе на заштићене значајне објекте, амбасаде и друге обезбеђене циљеве, док највиши ниво способности поседују терористичке организације које су у могућности да координирају више напада истовремено. Овај ниво је одређен из разлога што такви напади захтевају пажљиво планирање, прикупљање података, оперативну безбедност, техничку стручност, вођство и контролу (Milošević, Trivan, Milosavljević, 2011: 365).

Наравно, из ових разлога, терористичке организације које поседују овај ниво способности очекивано заслужују највише пажње и представљају приоритет приликом одређивања смера антитерористичке политике. Ипак, терористичке организације на нижим нивоима никако не представљају мању безбедносно претњу, јер су мете организација и нижег и вишег нивоа способности лица, чија се безбедност не може измерити. Стога је потребно, сходно нивоу који организација поседује, применити расположива средства и методе, у циљу исправног и благовременог супротстављања терористичким акцијама.

Приликом сагледавања карактеристика делатности терористичких организација, поред анализе нивоа оперативних и организационих способности, потребно је обратити пажњу на облике испољавања саме сврхе постојања терористичке организације, односно на намере које терористичке организације исказују реализацијом својих акција.

Сваку испланирану терористичку акцију карактерише одређени ниво намере коју исказује терористичка организација. У том смислу, на првом нивоу намера терористичких организација налази се антидржавна реторика, али без напада на државне циљеве, држављане и интересе одређене државе. Други ниво обухвата повезаност једне терористичке организације с другом организацијом, у намерама да се нападну институције и држављани одређене државе. Под повезаношћу се овде углавном подразумева пружање финансијске подршке и подршке у смислу обуке кадрова и припадника терористичке организације, од стране друге, веће, обученије и јаче терористичке групе. На овом нивоу, не долази до реализације терористичких напада, а неформална веза две терористичке организације се манифестује кроз „спонзорство“ једне према другој, што је данас карактеристично за Ал Каиду.

Трећи обухвата оштру антидржавну политику и историју напада на државе, док четврти чине терористичке организације које за мете имају цивиле, или објекте државне власти ради задовољења својих циљева. Дobar пример терористичке организације, која поседује четврти ниво намере, јесу албански терористи који су циљано бирали мете, и посебним методама реализовали своје нападе, те на тај начин слали поруку својим неистомишљеницима. Последњи ниво обухвата терористичке организације, које за своје мете имају искључиво државне објекте.

У појединим случајевима, тероризам као феномен, односно као стање које терористичке организације изазивају реализацијом својих терористичких акција карактерише и чврста веза с организованим криминалним групама, и организованим криминалитетом уопште. Ова веза постоји када једна терористичка организација успостави везу са представницима владајућих политичких структура у држави, и када након успостављене везе отпочне са вршењем инкриминисаних активности, при чему се стварају услови за настанак организованог криминалитета. Као најчешће илегалне инкриминисане активности појављују се трговина наркотицима и оружјем, при чему се остварују огромни профити и стичу велика финансијска средства којима се даље финансирају терористичке акције.

Сваку реализовану терористичку акцију карактерише насиље (или претња насиљем), и медијска покривеност. Насиље, испољено кроз терористичку акцију, скоро увек има за циљ и последицу медијску покривеност, односно одјек у јавности, док непосредне жртве и планиране мете напада најчешће нису идентичне. Заправо, непосредна жртва је објекат, док је планирана мета циљ напада. Кроз медијску

пропраћеност своје терористичке акције, терористичка организација комуницира са становништвом, односно, посредним и непосредним жртвама. Честе су ситуације да након реализоване акције, терористичка организација која је њен организатор, јавно преузима одговорност за последице акције и том приликом истиче своје циљеве, намере и захтеве према држави, односно нападнутој страни. Једнострано проглашење неких терористичких акција за важне, због њиховог „ослободилачког карактера“ утиче на све већу рањивост глобалне заједнице (Јевтовић, 2012: 168). У том смислу, може се рећи, да медији, скоро сигурно, представљају велику снагу терористичких организација, без којих би они били често маргинализовани и непримећени.

Табела неких терористичких акција, у периоду од 1968. до 2001. године, разврстане по начину вршења терористичког акта, може пружити слику о фреквенцији, природи и локацији тероризма:

Година	Отмице и бомбашки напади
1968. г.	Отмица авиона на лету Рим-Тел Авив (12 отмица те године)
1968. г.	Лондону – Љута бригада поставила 25 бомби
1970. г.	Јордан – Палестинци су отели 4 авиона, три разнета, један је отишао за Египат
1971. г.	Уругвај – отмица британског амбасадора, држан је 8 месеци
1972. г.	Минхен – отмица 9 израелских спортиста од стране 8 палестинских терориста
1974. г.	Париз – јапански терористи извели напад у дискотеци, убили 2, ранили 35 лица
1975. г.	Беч – на самиту ОПЕК, киднапован је један од министара
1975. г.	Немачки индустријалац, Ханс Мартин Шлејер је киднапован и убијен од стране Црвене армије
1977. г.	Рим – , од стране Црвене бригаде, отет је и убијен бивши премијер Алдо Моро
1977. г.	Сомалија – од стране палестинских терориста отет је авион за Шпанију
1979. г.	Техеран – исламски студенти су у Амбасади САД, отели 52 дипломатска представника које су држали 444 дана
1979. г.	Ирска – ИРА је убила лорда Маунтбатена бомбардовањем његовог брода

1980. г.	Болоња – италијанска група „Десно крило“ је поставила бомбу на железничкој станици, убила 84, ранила 180 лица
1980. г.	Минхен – немачка група „Десно крило“ је поставила бомбу на Октоберфесту, убила 14, ранила 215 лица
1982. г.	Лондон – ИРА поставља бомбу која је убила спасиоце
1983. г.	Лондон – ИРА је бацила бомбу на „Harrods“ продавницу
1984. г.	Либан – кентерберијски надбискуп Тери Вејт (Terry Waite), је отет и држан као таоц до 1992. године
1985. г.	Рим – Хезболах је отео авион, у намери да преговара о размени 776 затвореника
1986. г.	Напуљ – јапански терористи бомбардују клуб америчке војске, убивши 5, ранивши 17 лица;
1988. г.	Шкотска – бомбашки напад на лету из Панаме, од стране либијских терориста, убивши 270 лица
1989. г.	Чад - постављена бомба на лету француског авиона, од стране Исламског цихада, убивши 171 лице
1993. г.	Њујорк – покушај постављања бомбе у зграду Светског трговинског центра, од стране Сунити терориста, када је убијено 10 лица
1993. г.	Бомбај – аутомобил бомбом убијено 400; повређено 1000 лица
1993. г.	Сомалија – Ал Каида је поставила аутомобил бомбу у близини УН касарне, при том убивши 18 лица
1995. г.	Најроби – наводно, Ал Каида је аутомобилом бомбом напала америчку Амбасаду и убила 224, а ранила 5000 лица
1996. г.	Саудијска Арабија – саудијски дисиденти са напали касарну америчке војске аутомобилом бомбом, убивши 19 лица
1998. г.	Северна Ирска – упркос примирју, терористи ИРА су бомбама напали пијацу, убивши 29, и ранивши 250 лица
2001. г.	Њујорк и Вашингтон – Ал Каида је са два отета авиона напала Светски трговински центар, бомбардован је Пентагон, убивши притом око 3600 лица.

Табела 1. – списак терористичких бомбашких напада и отмица

Година	Самоубиство
1983. г.	Бејрут – самоубилачким нападом, аутомобилом бомбом, Исламски цихад је убио 69 лица у Амбасади САД
1983. г.	Бејрут – самоубилачким нападом, аутомобилом бомбом, Исламски цихад је убио 299 лица у штабу САД и Француске
1993. г.	Тексас – самоубиство припадника Давидовог култа. Опсада ФБИ је довела до смрти 71 лица

Табела 2. – списак самоубилачких терористичких напада

Година	Коришћење ватреног оружја
1972. г.	Израел – јапански терористи (за рачун палестинских) извршило напад у коме је погинуло 26, а 80 лица повређено
1973. г.	Чиле – убијен је председник Салвадор Аљенде
1978. г.	Етиопија – безуспешан покушај атентата египатског председника Мубарака
1981. г.	Рим – покушај атентата на папу Јована Павла II од стране турских терориста
1984. г.	Армитсар – Сика терористи су запленили Златни храм. Приликом покушаја повраћаја Храма, убијено је 100 лица
1984. г.	Брајтон – неуспео покушај атентата на премијерку Тачер на конференцији
1994. г.	Алжир – терористичка орг. ГИА на јавном месту је убила 8 и ранила 180 лица
1994. г.	Јерусалим – православни јеврејин је у џамији пуцао и убио 29, ранио 150 лица
1995. г.	Израел – Премијер Јицак Рабин је убијен од стране православних јевреја
1997. г.	Луксор – припадници Гамат Ал Исламија убили су 58 туриста и 4 Египћанина;

Табела 3. – списак терористичких напада коришћењем ватреног оружја

Година	Хемијско оружје
1995. г.	Токио – јапански терористи су употребили нервни гас у метроу и убили 12, повредили 5000 лица

Табела 4. – списак терористичких напада коришћењем хемијског оружја

Списак неких терористичких акција у протеклих неколико деценија, приказаних у табелама, говори о широкој примени бомбашких напада приликом реализације терористичке акције, што са собом носи низ предности о којима ће касније бити више речи. Интересантно је да су, углавном, све наведене акције биле медијски праћене. Током последњих година неки од наведених напада су се удесетостручили, док су терористи и даље „гладни медија“ у својој решености да шокирају свет. Важно је истакнути да су наведене акције изашле на насловним странама, без етикетирања починиоца да ли је њихова активност прихватљива или неприхватљива. Вероватно ће ти напади неке од нас погодити као округли и неподношљив догађај, али ће у неким местима неки од нас сматрати да је то легитиман израз борбе за слободу (Whittaker, 2002: 128-133)

1.3. Кривичноправни аспект тероризма

У данашње време, тероризам представља једну од најозбиљнијих претњи по безбедност друштва и цивилизације. Потврду овоме дају и бројне активности и покушаји супротстављања тероризму на међународном и националном плану. Законом о изменама и допунама Кривичног законика Републике Србије⁸ из децембра 2012. године резултат је прилагођавања међународним обавезама које је Србија преузела ратификацијом појединих међународних уговора (Коларић, 2013: 50). За Републику Србију је од великог је значаја што применљивије инкриминисање тероризма и са њим повезаних кривичних дела, али је истовремено и велики изазов и тест који ће показати степен демократизације друштва. Уколико приступ кривичном делу тероризма буде превише благ, он ће представљати озбиљну претњу по безбедност државе и становништва, а уколико се заузме преоштар став могу се довести у питање и угрозити основна права грађана.

Класификација кривичног дела тероризма које је било сврстано у групу кривичних дела против Уставног уређења и безбедности Републике Србије, чиме се сматрало политичким кривичним делом, односно делом политичког криминалитета, и кривичног дела међународног тероризма које је сврстано у групу кривичних дела против човечности и других добара које су заштићене међународним правом, данас се сматра анахроним и углавном се напушта (Коларић, 2013:57). Као оправдање оваквом

⁸ Службени гласник РС, број 121/2012.

ставу налазимо објашњење да би терористе требало сагледавати као обичне криминалце а не као извршиоце политичких кривичних дела, а поред тога, и схватање да се овим врши деполитизација кривичног дела тероризма, отклања препреке за екстрадицију извршиоца терористичких акција, с обзиром на то да се за политичка кривична дела не врши екстрадиција.

Закон о изменама и допунама Кривичног законика Републике Србије садржи низ новина када су у питању кривична дела тероризма. У члану 391. Кривичног законика одређено је кривично дело тероризма без обзира да ли је оно уперено против Републике Србије, међународне организације или неке стране државе. Поред тога, ово кривично дело и са њим повезана кривична дела усклађена су са низом конвенција чији је заједнички циљ спречавање тероризма. Направиће се благи осврт на јавно подстицање на извршење кривичних дела, врбовање и обучавање за вршење терористичких дела, терористичко удруживање.⁹

Основно кривично дело тероризма је одређено у члану 391. Кривичног законика са бројним новим облицима радње извршења која су таксативно наведена (употреба нуклеарног, хемијског бактериолошког и другог општеопасног средства). Одредбама члана 391. Кривичног законика, као ново кривично дело тероризма предвиђено је да:

„1) Ко у намери да озбиљно застраши становништво, или да принуди Србију, страну државу или међународну организацију да нешто учини или не учини, или да озбиљно угрози или повреди основне уставне, политичке, економске или друштвене структуре Србије, стране државе или међународне организације:

- нападне на живот, тело или слободу другог лица;
- изврши отмицу или узимање талаца;
- уништи државни или јавни објекат, саобраћајни систем, инфраструктуру укључујући и информационе системе, непокретну платформу у епиконтиненталном појасу, опште добро или приватну имовину на начин који може да угрози животе људи или да проузрокује знатну штету за привреду;

⁹ Како би се освртањем на историјски развој националног и међународног законодавства по питању нормирања кривичног дела тероризма, као и на решења које нуде међународне конвенције, превазишао оквир овог рада, ми ћемо се задржати на позитивноправној регулативи овог кривичног дела са освртом на нека дела која су повезана са кривичним делом тероризма, односно, неке припремне радње (јавно подстицање, врбовање и обучавање и терористичко удруживање) и радње извршења.

- изврши отмицу ваздухоплова, брода или других средстава јавног превоза или превоза робе;

- производи, поседује, набавља, превози, снабдева или употребљава нуклеарно, биолошко, хемијско или друго оружје, експлозив, нуклеарни или радиоактивни материјал или уређај, укључујући и истраживање и развој нуклеарног, биолошког или хемијског оружја;

- испусти опасне материје или проузрокује пожар, експлозију или поплаву или предузима друге општеопасне радње које могу да угрозе живот људи;

- омета или обустави снабдевање водом, електричном енергијом или другим основним природним ресурсом које може да угрози живот људи, казниће се затвором од пет до петнаест година.

(2) Ко прети извршењем кривичног дела из става 1. овог члана, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

(3) Ако је при извршењу дела из става 1. овог члана наступила смрт једног или више лица или су проузрокована велика разарања, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.

(4) Ако је при извршењу дела из става 1. овог члана учинилац са умишљајем лишио живота једно или више лица, казниће се затвором најмање дванаест година или затвором од тридесет до четрдесет година.“

Радње извршења кривичног дела тероризма, дефинисане у члану 391. Кривичног законика као „ново“ кривично дело тероризма, се у највећем делу поклапају са решењима у међународним конвенцијама које је Србија ратификовала. Што се тиче субјективног елемента, за постојање кривичног дела тероризма, поред *dolusa* потребно је и постојање посебне намере (*dolus specialis*) уперене ка озбиљном застрашивању становништва, да се Република Србија, страна држава или међународна организација принуди да нешто учини или не учини или да се озбиљно угрозе или повреде основне уставне, политичке, економске или друштвене структуре Србије, стране државе или међународне организације.

Према законском тексту јавно подстицање на извршење терористичких дела се састоји у јавном изношењу или проношењу идеја којима се непосредно или посредно подстиче на вршење кривичног дела из члана 391 (члан 391а Кривичног законика РС). Битан сегмент оваквог законског решења јесте да се ради о „јавном“ изношењу или преношењу идеја, а под тиме се подразумева растурање новина, летака

или других натписа, постављање таквих садржаја на интернет и слично. Овај облик извршења има два вида испољавања: изношење идеја где подразумевамо саопштавање сопствених ставова и преношење које се састоји у саопштавању нечијег уверења. Поред тога, јавно подстицање може постојати и постделиктно нпр. глорификација изведене терористичке акције. Јавно подстицање на извршење терористичког дела је упућено неограниченом и неодређеном броју људи и за постојање овог начина извршења, довољно је да постоји опасност од извршења једног или више кривичних дела. Јавно подстицање је заправо посредно утицање, те се не утврђује узрочност, већ је довољно само да је створена опасност за његово извршење.

Врбовање и обучавање за вршење терористичких дела чини лице које у намери извршења кривичног дела тероризма из члана 391. врбује друго лице да изврши или учествује у извршењу тероризма или да се придружи терористичком удружењу ради учествовања у извршењу тог кривичног дела (члан 391б став 1 Кривичног законика РС) (Коларић, 2013: 62). Под врбовањем подразумевамо позивање и придобијање неког лица за извршење терористичког дела без обзира да ли је врбовање успешно обављено. Када говоримо о обучавању за вршење терористичког дела, говоримо о преношењу знања и вештина, давању упутстава о изради или коришћењу одређених средстава и сл. Оба ова облика су припремне радње за извршење дела из члана 391. а поред тога, намера извршења је *conditio sine qua non*, и без кога нема кривичног дела тероризма.

Тероризам, као тежи облик криминалитета, данас скоро неизбежно доводи до повећане потребе за безбедношћу грађана која погодује стварању нових кривичноправних одредби и омогућава да њихова слобода буде ограничена у неким сегментима. Чини се неминовним да се помера граница новог превентивног кривичног права. У пракси би то значило да је период препознавања припреме и извршења кратак, а како је основна функција кривичног права заштитна, нове норме чине да нека права грађана уступе место безбедности. Чини се исправним изједначавање припремних радњи са радњама извршења јер се тиме најбоље остварује циљ кривичноправне норме, а то је сузбијање и спречавање тероризма.

У члану 393а Кривичног законика прописано је кривично дело терористичко удруживање које постоји ако се два или више лица удруже на дуже време ради вршења кривичних дела из чл. 391. до 393. КЗ. За постојање кривичног дела неопходно је да су се најмање два лица удружила ради вршења терористичких

кривичних дела. Такође, неопходно је да су се удружили на дуже време. Терористичко удруживање представља рану фазу извршења кривичног дела тероризма и једна од карактеристика је умишљај који прати идеју удруживања ради вршења терористичких дела.

Борба против тероризма која би дала резултата и била успешна, не може се остварити само применом кривичних санкција, јер поред репресивних мера велики значај имају и превентивне мере (опште, посебне, специјалне). Овој борби такође доприноси и демократизација друштвених односа на свим нивоима, као и високи степен безбедносне културе становништва и озбиљна реакција самог друштва на прве назнаке раних фаза кривичног дела тероризма.

2. КРИМИНОЛОШКА ОБЕЛЕЖЈА ТЕРОРИЗМА

2.1. Појавни облици тероризма и њихова обележја

Тероризам се, због мотива из којих се врши, одређује као један од облика испољавања политичког криминалитета и као „насиље мотивисано ка постизању политичких циљева“ (Константиновић Вилић, Николић Ристановић, Костић, 2012: 167). Приликом анализе појавних облика тероризма, могуће је издвојити две теорије новијег датума које на тероризам као појаву новог доба посматрају кроз призму светске глобализације и промене трендова и кроз призму глобалних друштвених промена, а које су у великој мери проузроковане спољашњом политиком САД. У том смислу, неки аутори покушавају да тероризам објасне као асиметрични рат глобалног света, објашњавајући да услед глобалних промена долази и до промена појавних облика тероризма и нових карактеристика. Утемељивач ове теорије је Алан де Беноист, који тероризам проглашава „ратним чином“ при чему се ради о новом типу рата, без терена и ратишта, где је непријатељ без имена и профила (Шикман, 2007: 177). У борби против терористичких акција, државе су одлучне, али се јавља проблем јер терористи све мање објављују свој идентитет, њихове организације мењају свој концепт и делују преко нехијерархијских мрежа. Непостојање вођа не слаби организацију, напротив, оно је јача јер постаје невидљивија. Терористичке организације новијег датума делују попут мреже која нема ни центар ни периферију, повезују лица различитих националних припадности али једнаких интереса, чиме се ствара нови интернационални идентитет.

Са друге стране, аутори попут Ричарда Фолка, тероризам посматрају као глобални светски феномен, и његове промене и трендове приписује току и развоју спољне политике америчке администрације. Фолк савремени тероризам назива мегатероризмом који се од ранијих облика разликује по својој снази, опсегу и идеологији, и наводи његове нове најбитне карактеристике (Шикман, 2007: 178):

- супстанцијална и симболичка штета – размере напада указују на висок ниво намере и способности али без обзира на висину штете, губитак хиљада живота, терористичка акција се реализује на симболичним циљевима, чиме се доводи у питање фундаментална идеја безбедности.

- геноцидна намера – за објекте напада се обележавају појединци или групе искључиво због њихове етничке, религиозне и националне припадности.

- визионарски циљеви – терористичке организације имају циљеве визионарске природе, нпр. стварање јединствене исламске државе.

- тактичка ингениозност – ниво организационе и оперативне способности терористичких организација је на високом нивоу, те реализација терористичких акција представља продукт добре обучености и познавања техничких знања, што оставља утисак добро организоване и дисциплиноване организације.

- безусловна мотивација – мотивисаност припадника терористичких организација је невероватно велика.

- порука која одјекује – реализована терористичка акција има за последицу (што је и један од планираних циљева) велики одјек у медијима.

- безбедносна криза – с обзиром на различите односе снага држава које су угрожене и под претњом тероризма, разликује се и потреба за антитерористичким мерама, нормативним оквирима и метода у супротстављању терористичким организацијама. У том смислу, борба против тероризма на глобалном нивоу је неуједначена и утолико отежава адекватно супротстављање мегатероризму.

Као криминолошка појава, тероризам је противник савременог доба, али противник који заједно са друштвеним развојем мења свој облик, и тако прилагодљив одбија да буде побеђен. С развојем друштва и савремени тероризам мења своје облике и карактеристике, на тај начин да све мање подсећа на свој претходни облик. Све се чешће срећемо са терористичким акцијама које су осмишљене са циљем масовног смртог исхода, материјална штета је све већа, мете су разноврсније а циљеви све радикалнији. У намери вршења све деструктивнијих терористичких акција,

терористичке организације се труде да дођу у посед оружја за масовно уништење. У том смислу све је већа спрега између организованог криминала и терориста (Милашиновић, Мијалковић, 2011: 4).

Постоји велики број облика испољавања терористичких акција, и у зависности са ког аспекта се посматра, могу се поделити према географском нивоу припреме и реализације, на унутрашњи тероризам и тероризам међународног значаја (транснационални – када се говори о акцијама недржавних актера и међудржавни – које изводе државе), према избору мете, на селективни, неселективни и типски, према обиму мете на поједначни и групни, према личном односу терориста према акцији коју изводе на непосредни и наручени (плаћенички), према геопростору деловања на урбани и рурални, према релацијама свих субјеката терористичке акције на држава против државе, држава против недржавног субјекта, недржавног субјекта против државе, недржавни субјект против недржавног субјекта, према мотивима на националистички, сепаратистички, верски, превратнички, емигрантски, према политичкој оријентацији на реакционарски и револуционарски.

Према подели коју наводи Купер (Н.Н.А.Соопег) тероризам се може разврстати у шест категорија:

- грађански немир (као облик колективног насиља који ремети нормално функционисање друштвене заједнице)
- политички тероризам (насилничко понашање осмишљено да изазове страх у заједници у политичке сврхе)
- неполитички тероризам (као предузимање терористичких активности које се не предузимају у политичке сврхе)
- квази тероризам (криминално понашање које је по форми и методама слично тероризму али које не садржи његов суштински састојак)
- ограничени политички тероризам (терористичке акције које су извршене из идеолошких или политичких мотива, али које нису део кампање да се преузме контрола над државом)

- државни тероризам (активности које се предузимају против народа од стране државе чија је владавина заснована на страху и опсесији које достижу терористичке размере).¹⁰

Према главним циљевима који се желе остварити, тероризам се може поделити на три групације:

- идеолошки мотивисани тероризам – један од проблема приликом дефинисања тероризма је одређење да ли је један акт, акт тероризма подстакнут стратегијом идеологије, или је само акт насиља, почињен од стране једноставних криминалаца за друге циљеве. Из овог разлога идеологија игра велику улогу у дефинисању тероризма (Lowther, Lindsay, 2008: 21).

Идеолошки мотивисани тероризам дели се на левичарски и десничарски тероризам. Левичарски тероризам (користе се још и називи револуционарни, анархистички, црвени, леви и др.) карактерише истицање воље као пресудног фактора у историјским процесима и занемаривање објективних друштвених закона, односно волунтаризам, антиимперијализам као покушај наставка марксистичког и маоистичког учења о империјализму и анархизму. Мето терористичких акција левичарских организација су представници државног апарата, полиција, владини службеници, војно особље, представници дипломатско конзуларних шредставништава, представници мултинационалних компанија и сви они који се идентификују са њима.

Десничарски тероризам се повезује са конзервативном и националистичком идеологијом, као и са високим вредновањем традиције и религије своје средине (Симеуновић, 2009: 159), и израста као контра либерализму и комунизму, и врло често бива мешавина терора и тероризма. Карактеристично за десничарски тероризам је повезаност и ослањање на државу. Наиме, државе и тајне службе често су се користиле десничарским организацијама да „туђим рукама“ реализују акције које би им проузроковале бројне проблеме уколико би их оне извеле јер би то био чин институционалног насиља и истовремено од њих направе „адресу гнева“. Мето терористичких акција десничарских организација су углавном противници власти, друштво у целини, припадници стране политичке силе, припадници обезбеђења и други стубови владајућег режима.

¹⁰ National Advisory Committee, *Disorders and Terrorism*, pp.3-7. наведено према: С. Константиновић Вилић, В. Николић Ристановић, М. Костић, *Криминологија*, Ниш 2012, стр. 168

– етно-сепаратистички тероризам – битна карактеристика овог облика тероризма јесте његов главни циљ, а то је сепарација неког етноса из целовитог државног поља неке политичке заједнице, односно успостављање засебне државе или аутономије са државноправним статусом (Симеуновић, 2009: 169) .

- верски фундирани тероризам – овде се сусреће тенденција приписивања исламу да је генератор политичког насиља, али би се погрешило ако би се узроци исламистичког тероризма тражили искључиво у сфери религије, јер, у оквиру овог облика тероризма, о исламу, односно религији уопште, се говори као о покретачу, изговору и средству терористичко-фанатизованог насиља, извесног броја верника, припадника терористичких организација.

Поред наведених подела облика испољавања тероризма као облика политичког насиља, интересантна је подела по критеријуму за чији народ се предузимају терористичке акције. На овај критеријум и поделу нам је указао израелски професор Аријел Мерари, који одређује два облика тероризма: онај који се води за туђ народ и онај који се води за свој сопствени народ. Истовремено, Мерари указује на поделу терористичких организација на:

а) ксеноборце који траже отклањање стране моћи или промену политичких граница у односу на страну моћ. Њихови циљеви су привлачење међународне пажње, наношење штете односима циљане земље са другим народима, изазивање несигурности и оштећење економије и јавног реда у циљаној земљи, развијање осећаја неповерења и одбојности према влади међу становницима циљане земље, изазивање стварне штете цивилима, снагама безбедности и имовини циљане земље.¹¹

б) хомоборце који се боре за свој сопствени народ. Приликом настојања да дискредитују своју сопствену владу, хомоборци морају да придобију подршку својих сународника, па тако морају усвојити политичке ставове који их не отуђују од становништва. Хомоборци подривају унутрашњу сигурност, јавни ред и економију са циљем стварања неповерења у владину неспособност да сачува контролу, наношење штете омраженим страначким интересима, наношење штете унутрашњој позицији

¹¹ А. Merari, (1978), "A classification of Terrorist Groups", *Terrorism I*, no. 2, 322-47. cit.prema: Titus Reid, S. 2003, str. 226, наведено према М. Костић, С. Константиновић Вилић, В. Николић Ристановић, *Криминологија*, Ниш 2012, стр. 169.

постојећег режима, изазивање физичких повреда, и узнемиравања код особа и институција које представљају владајући режим.¹²

Према својим методима и средствима које терористичке организације претежно користе, тероризам се може поделити на неколико основних облика:

2.1.1. Конвенционални тероризам

Конвенционални тероризам се дели на два подоблика: на тероризам са дистанце и самоубилачки тероризам (Gaćinović, 2012: 1). Први подоблик своју примену манифестује почетком 20. века и подразумева извођење терористичких напада са веће или мање удаљености. Свако средство којим се врши овај облик тероризма има своје карактеристике и у зависности од стратешких и тактичких циљева извршиоца, односно налогодаваца, разликују се и мотиви којима се воде приликом опредељивања за та средства.¹³

Најзаступљеније средство у вршењу терористичких акција са дистанце јесте коришћење експлозивних направа. У просеку половина терористичких акција изведених до сада у свету, је извршена коришћењем овог средства и то управо због својих карактеристика. Експлозивне направе имају огромни пропагандни и политички ефекат, представљају изванредан шок за становништво који се рефлектује као негативни утицај на политичке околности у земљи, што је један од циљева извршиоца. Са друге стране, извршилац има велике шансе да остане анониман, посебно када говоримо о експлозивним направама са одложеним дејством, а савременици и сведоци такве терористичке акције немају конкретну слику о томе где и у ком смеру да усмере свој „гнев“. Са аспекта извршиоца, коришћење овакве направе има својих негативних страна као што су одсуство пробирљивости мете (не постоји велики проценат гаранције да ће мета бити ликвидирана), неопходна је обука и припрема у вези услова постављања направе, руковања самом направом, као и приступ самом објекту напада.

¹² А. Merari, (1978), "A classification of Terrorist Groups", *Terrorism 1*, no. 2, 322-47. Cit. u: Titus Reid, op.cit., str. 226, наведено према С. Константиновић Вилић, В. Николић Ристановић, М. Костић, *Криминологија*, Ниш 2012, стр. 169.

¹³ Неки аутори га сматрају и промишљеним тероризмом утолико што припадници терористичке организације који реализују терористичку акцију не желе да буду ухваћени нити убијени. Оваква подела конвенционалног тероризма се може још пронаћи и код поделе према критеријуму личне безбедности и тактике извођења терористичке акције.

Уколико извршилац, односно терориста не жели да терористичку акцију спроведе користећи експлозивну нараву, друго средство по заступљености јесте ватрено оружје. Овде се може правити разлика између саме врсте ватреног оружја и начина његовог коришћења. Најефикаснији метод јесте снајперска паљба. Коришћењем снајперског оружја, извршиоцу је, без обзира на удаљеност, загарантована прецизност и селекција мете. Након извршења, усмеравање „гнева“ становништва је изузетно тешко и подложно манипулацији, јер свако лице са оружјем које је у близини мете може адекватним активностима бити представљено као извршилац терористичке акције. Поред снајперске паљбе, ватрено оружје се у терористичким акцијама, може користити за пуцање са минималне дистанце, за насумичну паљбу или за демонстрацију.

Овде се, неизбежно, прави разлика да се ватрено оружје може поделити на оружје индустријске производње и на оружје ручне израде. Оружје индустријске производње може бити:

- наоружање које користи војска и полиција – нарочито интересантно за терористе из практичних ралоба. Наиме, једноставно је извршити обуку за руковање овим типом оружја, а при том, та обука се врло лако легендира;

- наоружање за спорт и лов;

- наоружање за самоодбрану – није чест избор приликом извођења терористичких акција, једино уколико се не жели постићи ефекат стварања мита у вези извршиоца. Ово наоружање је најчешће уникат и врло је тешко приликом производње поновити исти комад оружја, па приликом извршења терористичке акције оваквим оружјем, сама акција има „потпис“ те терористичке организације. Овакав вид оружја је сличан по карактеристикама са наоружањем ручне израде;

- специјално наоружање – које је специјализовано и прилагођено одређеним условима задатка (без звука, камуфлирано, продорност метка).

Извршење терористичке акције се може предузети и хладним оружјем. Овакав начин извршења је условљен минималним растојањем између објекта и извршиоца акције што је најчешће најозбиљнији проблем приликом реализације терористичке акције. Такође, извршиоци се често опредељују и за отровне материје као средство извршења терористичке акције. Предност овог средства јесте легендирање смрти објекта, јер је до његове смрти дошло услед промене здравственог стања природним узроцима, чиме се повећава могућност да се прецизно добије планирани ефекат у одређено време, а при том, не постоји адреса „гнева“. Поред тога, као средство

извршења користи се и узимање таоца. Коришћењем овог средства јасно се ставља до знања где је адреса „гнева“, и обично уз узимање таоца долази до упућивања одређених захтева, док са друге стране, овим средством се обезбеђује снажан утицај на јавност путем масмедија.

Други подоблик конвенционалног тероризма јесте самоубилачки тероризам. Овде се може говорити о врло специфичном облику извођења терористичке акције. Наиме, самоубилачки тероризам подразумева реализацију терористичке акције на такав начин да извршилац акције жртвује сопствени живот, са жељеном последицом да терористичка акција буде успешно реализована, и циљем остваривања политичких планова организације, што самоубилачки тероризам чини врло комплексним, и веома тешким за супротстављање. Овде, недвосмислено, постоји потпуна решеност да се изврши сопствено жртвовање ради испуњења неког политичког циља, иза које стоји веома прецизно и добро организована терористичка организација.

Самоубилачки тероризам се може посматрати у два вида: када говоримо о ситуацијама када нападач свесно убија самог себе и када говоримо о ситуацијама када нападач прихвата да може олако да буде убијен током извршења терористичке акције. Ако се спремност жртвовања сопственог живота за рад подршке политичким настојањима може подвести под самоубилачки тероризам, онда све самоубилачке терористичке акције карактерише немоћ и очај самоубице који проистиче из дубоке неправде или из тежње ка вишим циљевима, уз недостатак адекватних средстава за њиховим постизањем (Петровић, 2009: 67-108). Врхунац снаге ове врсте тероризма се огледа управо у немогућности државе, односно власти, да сачува и заштити своје грађане, чиме се додатно подрива страх код становништва. Такође, самоубилачки тероризам представља најагресивнији облик тероризма, и представља извешан вид принуде, са логиком да се нанесе довољна бол жртви, изазове општа паника и казни шире окружење (Robert, 2003: 343-361). Главна одлика ове врсте тероризма јесте умишљајна одлука терористе самоубице да жртвује свој живот за рад испуњења циљева организације, док саму организацију одликују аморалност, свирепост и тајност. Самоубица је последња карика у ланцу реализације терористичке акције, и од њега у великој мери зависи „успешност“ напада.

Самоубилачки тероризам је углавном повезан за исламистичке терористичке организације, па се тако обука самоубице терориста изводи на два нивоа: идеолошка обука и техничко-оперативна обука (Gaćinović, 2012: 6). Идеолошка обука обухвата

религиозно оправдавање реализације акције у којој се тежи да се самоубици „олакша“ задатак жртвовања на такав начин што се самоубици даје емоционална снага и смањује страх од смрти. Овде се мора дотаћи питање свесности самоубица у вези са својим поступком жртвовања. Наиме, терористичке организације које практикују извођење терористичких акција самоубилачким нападом, себи не дозвољавају да акције спроводе лица која нису свесна својих поступака. Уколико би било супротно, постојала би могућност одсуства потпуне контроле организације над будућим самоубицом и тиме би се не само довела у питање планирана акција, већ и озбиљност у остваривању својих циљева коју, овим нападима и пропагирају.

Оперативна обука подразумева савладавање технике руковања средством извршења терористичке акције. Како би се максимално искористила предност која карактерише овај подоблик тероризма и истовремено знатно умањиле шансе за неуспехом, организатори терористичке акције самоубилачким нападом се опредељују за средство које ће нанети највише штете, а са којим је лако руковати.

Терористичке акције самоубилачким нападом, као што је напоменуто, везујемо за исламистичке терористичке организације, међутим, овакве нападе користе и сличне религијске групе и организације, па чак и организације које немају много додирних тачака са религијом, већ се руководе националистичким и сепаратистичким идејама (Палестински исламски дихад, Бригада мученика Ал-Акса, Ал-Ансар муџахедини из Чеченије, Радничка партија Курдистана из Турске, Тамилски тигрови Шри Ланке и др.). Заједничко за акције које су предузимале ове поменуте организације, је пажљив одабир и обука самоубице, као и тајност припреме и реализације самог напада. Анализирајући пориве самоубице, који себе свесно лишава живота у нападу, очигледна је снажна мотивисаност и решеност самоубице да изведе терористичку акцију. Његово жртвовање се не схвата као обично самоубиство, већ оно има другачији, виши значај за припаднике терористичке организације, док самоубица иде на „боље“ место (рај за вернике, односно мученике) а неретко његова породица бива финансијски обезбеђена. „Награда“ која следи самоубици, као и начин на који су остварени циљеви организације након извршеног напада, представљају делове, можда, савршеног терористичког оружја, које упућује на озбиљно бављење узроцима, облицима и последицама овог политичког, психијатријског и све више социјалног феномена. Жртвовање нападача самоубице шаље јасну и неопозиву поруку да терористичка организација неће посрнути

на путу остварења свог циља и да не постоји пут „уназад“, чиме себи обезбеђују неку врсту легитимности.

Разлози због којих се терористичке организације опредељују за овакву врсту акција су бројни, али између осталих најважнији су велики проценат гаранције успешности, јак психолошки ефекат који изазива осећај беспомоћности, економичност, једноставност извођења, мали ризик откривања ћелија организације, медијска покривеност скоро загарантована и др. Поменувши медијску пропраћеност самоубилачког напада, ваља додати да управо медији мултиплицирају спектакуларност и ужас напада и страдања жртава, и тиме директно повећавају ефекте које је терористичка организација хтела да произведе својим нападом. Медији су створили спектакл тероризма, а његови одједи су наметнули тероризам спектакла, и без сумње, постали део догађаја, део терора у коме учествују по принципу „они су сами известили о терористичкој акцији као спектаклу, потајно ми смо то и желели“.

Прве „модерне“ акције овог типа спровео је либански Хезболах, а одмах за њим су кренули Хамас и Тамилски тигрови. Поменуте терористичке организације представљају одличне примере организација чији су мотиви за реализацијом напада: вера у циљ организације, намера да се циљ оствари, освета, слава организације и нападача самоубице и други. Карактеристично за њихове нападе је да имају један исти циљ: приморавање страних оружаних сила да повуку своје војне снаге са територије коју терористи сматрају својом отаџбином, а тај циљ, углавном, остварују нападима на војне и полицијске објекте, превозна средства, аутобуске станице, хотеле, тржне центре, верске објекте и дипломатска представништва. Без сумње, све учесталијим одабиром самоубиства као начин реализације теористичке акције, терористичке организације су изродиле нови облик тероризма, где се оне не боре против система на равној нози али је на њиховој страни једна радикална разлика, која има даје предност. Терористичке организације располажу оружјем система, али располажу и властитом смрћу. Ако би напали систем искључиво оружјем система, били би елиминисани. Ако би му се супротставили само својом смрћу, такође би били елиминисани. Зато оне нападају са оба оружја истовремено. Стари самоубицаки тероризам је био тероризам сиромашних, а овај је тероризам богатих (Бодријар, 2007: 217).

2.1.2. Неконвенционални тероризам

Овај облик тероризма је карактеристичан по одсуству оружаног напада и зато је врло тешко препознатљив системима државне заштите. Неконвенционални тероризам се примењује путем психолошко-пропагандних активности, злоупотребе информација уз примену радија, телевизије, штампе и информационих система, изазивање страха уз примену терористичке претње, подстицање побуне у државним институцијама са политичким мотивима, а све са циљем скретања пажње међународне заједнице на неке терористичке организације које желе да обелодане своје политичке циљеве и да за њих добију подршку већине утицајних и имућних држава у свету (Gaćinović, 2012: 7). У том смислу, може се извући закључак да се неконвенционални тероризам јавља пре конвенционалног јер представља припрему примене оружаних напада и реализације терористичке акције.

Пажњу привлаче ставови појединих аутора да терористичке акције не могу да постоје без специјалних служби, одакле се може извући закључак да горе наведене имућне државе, преко својих специјалних служби на једној страни и помоћу светских медија који су такође у њиховим рукама могу лако да изманипулишу реалним стањем и чињеницама на терену и на такав начин изазову ефекте који би одговарали њиховим интересима. Зато се ова врста тероризма још назива и *прикривеним тероризмом*, јер не долази до јавног декларисања терористичких организација након изведене терористичке акције, већ те акције спроводе специјалне службе „туђим рукама“, где јавно преузимање одговорности терористичке организације за конкретну акцију, може бити само дезавуисање јавности о стварним циљевима и интересима налогодаваца. Јасно је да се овде говори о тзв. спонзорисаном тероризму, који подразумева идеолошку, војну, финансијску и оперативну подршку појединих држава које се јављају као покровитељи терористичких организација.

2.1.3. Еколошки тероризам

Еколошки тероризам је почетком XXI века постао можда и највећа опасност по свет какав данас познајемо. Развој биотехнологије повећава производњу и стављање у промет ове врсте оружја, чија пролиферација измиче свакој контроли. Ова криминална-

злочиначка активност, односно производња, набавка и кријумчарење биолошког, хемијског и нуклеарног оружја одвија се између међународних организованих криминалних група и терористичких организација, са крајњим циљевима стицања економске надмоћи, независности, монопола на тржишту и примарних политичких циљева терористичке организације. Ако се приликом извођења терористичких акција користи оружје за масовно уништење, можемо рећи да се онда ради о употреби једне од следеће три врсте тероризма:

- нуклеарни,
- хемијски,
- биолошки.

Заједнички назив за ова три облика тероризма, чије су последице несагледиве и по броју настрадалих лица, и по вредности нанете материјалне штете, јесте *супертероризам*, односно *постиндустријски тероризам*.

2.1.3.1. Нуклеарни тероризам

Спровођење терористичких акција нуклераниом оружјем до скоро је било приступачно само неколицини држава које су за то имале и средстава и капацитета. Међутим, распадом Совјетског Савеза и са појавом независности и самосталности појединих држава, дошло је до пораста промета велике количине нуклеарног материјала и живе, на црном тржишту. Том приликом су се стекли идеални услови да израду оружја за масовно уништење и могућности да бројне терористичке организације дођу у посед оваквог оружја.

Уласком у XXI век, такву могућност су стекле и државе које су повећале свој ниво техничког знања а приступ нуклеарним материјалима је постао посве једноставнији. Практиковање нуклеарног материјала у терористичким акцијама се може посматрати најпре као употреба експлозивне нуклеарне направе (што подразумева прављење бомбе, што у последњем периоду и није велики проблем с обзиром да могућност куповине нуклеарног материјала је једноставна уз велика финансијска средства), као напад на постојећим нуклеарним постројењима (оваква врста терористичке акције представља велики изазов за сваку специјалну службу у свету).

Прикупљање информација и спречавање извођења оваквих акција које могу имати несагледиве последице по становништво би требало да представљају приоритет

специјалних служби у њиховом раду. Генерал Мајкл Шорт, главнокомандујући ваздухопловних операција НАТО снага током агресије на Србију и Црну Гору је изјавио: „Не може се добити рат ако не уништимо могућности нормалног живота за већину становништва. Морамо им одузети воду, струју, храну, па чак и здрав ваздух“ (Andrić, 2000: 127). Овај облик тероризма, због којег се све чешће и брже мењају стратешки и тактички циљеви великих сила, све више представља једну од најозбиљнијих претњи по човечанство у целини. У том смислу, крајем 1960-их година прошлог века, потписан је Споразум о неширењу нуклеарног оружја, коме нису приступиле Израел, Индија и Пакистан, а Северна Кореја је иступила 1993. године.

2.1.3.2. Хемијски тероризам

Постоји реална опасност да се терористичка организација одлучи за спровођење акције хемијским средствима. Ово због тога што је данас врло једноставно и јефтино могуће набавити такву врсту оружја. Најозбиљнија таква акција се догодила 1995. године у Токију када је нервним гасом сарином убијено 12 лица а више од 5000 тешко рањено у подземној железници.

Употреба хемијског оружја у терористичким акцијама може имати два облика у зависности од непосредне последице која се жели изазвати: масовно страдање људи када се планирано у насељена подручја ослобађају хемијске супстанце штетне по здравље људи који живе у том на подручју и велика материјална штета, када се ослобађање хемијских материјала врши са намером да се проузрокује економска штета. Са аспекта ефикасности терористичких организација, употреба хемијског оружја у терористичким акцијама има својих предности: већ наведену једноставност набавке и ниску цену исте, јер се углавном ради о састојцима који се користе у свакодневној употреби разних грана индустрије.

Поред тога, одлично осмишљена терористичка акција коришћењем хемијског оружја може проћи ефикасно а истовремено неопажено. Наиме, овде се може говорити о „тихом деловању прикривеног тероризма“ где се прави узроци никада, или изузетно тешко, и касно откривају. Даље, примена ове врсте тероризма је лако изводљива и често за последицу има велики број жртава, док са друге стране, специјалне службе морају имати ускостручне и обучене тимове, који ће благовремено препознати

евентуалне тежње терористичких организација, да употребе хемијска средства, што није нимало лак задатак.

2.1.3.3. Биолошки тероризам

Под овом врстом тероризма подразумевамо извођење терористичких акција, од стране терористичких организација применом биолошких материјала, са циљем изазивања болести код цивила или оружаних снага. Примена поменутог биолошког материјала се најчешће врши у насељеним подручјима и углавном са циљем да се узроковањем великог броја жртава, морал што ефикасније уништи. Под биолошким материјалом подразумевамо биолошке агенсе, токсине, вирусе, бактерије, гљивице итд.

Циљ који има примена ових материјала се овде наводи широко и може подразумевати намерно изазивање панике, специјалних дејстава на људе (фекална и уринарна инконтиненција као и друге облике поремећаја рада делова тела), масовног обољења у виду пандемија или умирања итд. Терористичке акције спроведене биолошким оружјем обезбеђују висок степен смртности, док се са друге стране оне не дају нужно „адресу гнева“ а резултати се постижу и са малим количинама које је ионако лако пронаћи на „тржишту“.

Поред тога, откривање, праћење и сагледавање коришћења биолошких материјала кроз активности терористичких организација је веома тешко јер је сам развој и промет биолошког материјала тешко пратити и при том је још теже направити благовремену и прецизну квалификацију, када се биолошки материјал већ користи као оружје.

2.1.4. Сајбер тероризам

Постмодерни (високотехнолошки) тероризам подразумева злоупотребу савремених технологија у извођењу терористичких акција. Посебан вид овог вида тероризма јесте сајбер тероризам. Постоје терористичке организације које користе интернет корисничку мрежу у сврху свог функционисања (комуникација чланова и активиста, и као медиј за обраћање јавности) и у сврху извршавања терористичких акција. Сајбер тероризам представља са предумишљајем, политички мотивисане нападе од стране националних група или тајних агената, или појединаца против информационалних и рачунарских система, рачунарских програма и података, који доводе

до насиља над цивилним метама, док са друге стране званична дефиниција сајбер тероризма коју дају експерти из Центра за заштиту националне инфраструктуре (*National Infrastructure Protection Center – NIPC*) Сједињених Америчких Држава, дефинише сајбер тероризам као „криминални акт извршен кроз рачунаре резултујући у насиљу, смрти и/или деструкцији, стварајући терор ради убеђивања владе да промени своју политику“. Марк Полит наводи да сајбер тероризам представља унапред смишљен, политички мотивисан, напад против информација, рачунарских система програма и података који изазивају насиље и страх код цивилних мета, а познати експерт за сајбер тероризам, Дороти Денинг га дефинише као „недозвољени напад или претњу нападом против рачунара, рачунарских мрежа или сачуваних података с циљем да се заплаши влада или њени грађани у циљу остварења политичких или других циљева“.¹⁴

Карактеристично за ову врсту тероризма је да се он дешава у виртуелном простору који називамо интернетом који је погодан за обављање активности које се не могу лако пратити и открити, што даје терористима могућност неометаног „кретања“, и неометане припреме за деловања са велике дистанце, на велики број мета. Појавни облици су најразноврснији и променљиви су у складу и са развојем друштва.

2.1.5. Нарко тероризам

Тероризам се често доводи у везу са организованим криминалом, управо из разлога што ова два феномена имају своје сличности: постојање организације (организоване групе људи која је окупљена ради вршења кривичних дела са намером постизања одређеног циља), противправност активности, конспиративност, употреба насиља (Костић, Константиновић Вилић, Николић Ристановић, 2012: 169). Са друге стране, основна разлика огледа се у мотиву: терористичке организације предузимају активности у намери остваривања политичког, социјалног, националног, идеолошког или религијског циља, док је мотив организоване криминалне групе противправно богаћење и стварање позиција од утицаја са циљем заштите и увећавања сопственог богатства. С обзиром на тежњу у остваривању циљева тероризам се може посматрати

¹⁴ *Сајбер тероризам*, Википедија – слободна енциклопедија, http://sr.wikipedia.org/sr-ec/Sajber_terorizam, приступљено на дан 03.07.2014. године.

као насиље које се врши ради остваривања: политичких и криминално политичких циљева (Memedović, 2010: 96).

Политички тероризам се углавном одликује политичким убиствима, атентатима али се може рећи да, најчешће од случаја до случаја, зависи која ће се метода применити у сврху остварења политичког циља, који нису ни до краја познати ни самим извршиоцима. Поред овог, криминално политички облик тероризма спроводе организоване криминалне групе које у највећем броју случајева имају намеру да се обогате, односно да своје богатство одрже и увећају га.

Организовани криминал и тероризам су највеће транснационалне невојне безбедносне претње данашњице, утолико пре што носиоци ових појава често тесно сарађују, односно, неретко се дешава да се терористи баве организованим криминалом или се организоване криминалне групе служе методама терористичких организација. Организовани криминалитет представља вршење кривичних дела од стране више лица у оквиру организоване криминалне групе, засноване на хијерархијском принципу ради стицања економске и политичке моћи (Константиновић Вилић, Николић Ристановић, Костић, 2012: 192). Овако представљен појам може навести на закључак да је тероризам један вид организованог криминалитета, међутим, о релацији ова два феномена може се говорити само на нивоу повезаности. Ово због тога што је организовани криминалитет део имовинског криминалитета и недостаје му идеолошко-политички мотив.

Спрега организованог криминала и тероризма најчешће је функционална, када се организован криминал ставља у функцију тероризма, док истовремено, веза може бити и инструментална, када се терористичке организације баве организованим криминалом и обрнуто, када организоване криминалне групе предузимају терористичке акције (Мијалковић, 2008: 42). Инструментални карактер релације два феномена долази највише до изражаја приликом остваривања логистичких циљева (када се терористичке организације баве организованим криминалом) и функционалних циљева (организоване криминалне групе предузимају терористичке акције против објеката који представљају претњу самој организацији).

Феномен наркотероризма је најбољи пример симбиозе организованог криминала и тероризма. Најгрубље објашњено, наркотероризам представља финансирање терористичких организација и акција новцем који је стечен неовлашћеном производњом и стављањем у промет наркотика. Посматрано из супротног угла, ради се о наркокартелима који применом терористичких метода имају за циљ да стекну

политичку моћ и прибаве за себе легитимитет. Припадници наркотерористичких група су носиоци неформалних центара финансијске и политичке моћи, који злоупотребљавајући деловање легалних политичких организација, уз помоћ системске корупције, прерастају у међународне центре.

2.2. Савремени облици међународног тероризма

Међународни тероризам, као манифестација тероризма у међународним односима, има два вида: транснационални и међудржавни тероризам.

- *Транснационални тероризам* подразумева извршење терористичке акције од стране организација које су независне од било које државе, а делују прелазећи или негирајући државне границе. Под транснационалним тероризмом се подразумевају све манифестације тероризма у међународним односима чији су извршиоци недржавни субјекти. У извођењу ових терористичких акција постоји сарадња терориста из више земаља, а она произилази из убеђења припадника терористичких организација. Наиме, постоје индиције о постојању тајне „терористичке интернационале“, која окупља све терористе само зато што су терористи. Међутим, нема основа да се међународна сарадња терориста сматра посебним обележјем или видом транснационалног тероризма, ако не постоји бар сродност циља. То, нажалост, не важи и за владе. Оне, ако у томе виде интерес, помажу идеолошки несродне групе и организације. Транснационална терористичка активност може имати међународни карактер. То се дешава када политички сукоб, који је у потпуности унутрашњи, стекне „случајно“ неки међународни елемент.

Овакав вид тероризма подразумева метод насилне борбе, коју терористичке организације воде против домаће државе, у коју су, у том циљу, стигли из више страних земаља, без знања својих влада. Посебан мотив недржавног тероризма крије се у сепаратистичким и националним тежњама терориста, у виду отцепљења територије насељеног претежно једном етничком групом. Транснационалне терористичке активности су у последњој деценији XX века биле веома честе на просторима бивше Југославије. Њих су предузимали терористи који су без знања својих влада дошли на Космет сматрајући да имају заједничког непријатеља (Гађиновић, 2005: 253). У случајевима када терористичке организације из више земаља без знања својих влада стигну у неку земљу да се боре против ње, домаћа влада је на удару транснационалног

тероризма, приликом чега транснационални терористи себе препоручују као борце за слободу.

- *Међудржавни тероризам* постоји када органи једне државе организују и реализују терористичке акције против друге државе или више њих (Гаћиновић, 2005: 261). Држава против друге државе може прикривено или јавно примењивати терористичке акције. Овај вид савременог тероризма се изводи како би се дестабилизовао поредак у другој земљи – жртви насиља. Стране државе се повезују са терористичким организацијама у држави – жртви, и предузимају акције по принципу „наша интерес, туђе руке“. Овакве активности повезивања са припадницима терористичких организација се углавном поверавају обавештајним службама. За разлику од транснационалног тероризма, међудржавни тероризам је оруђе држава. Једна од главних одлика овог вида тероризма је лицемерје државе која „својим или туђим рукама“, у највећој тајности, предузима активности у другој држави – жртви, док са друге стране јавно заступа међународна прихваћена начела којима се осуђује тероризам. Лицемерје се огледа и у ситуацији када није могуће порицати сопствену умешаност у некој реализованој терористичкој акцији, јер се том приликом прибегава јавним декларисањем да се ради о легитимном чину ратовања.

ЗАКЉУЧАК

Без обзира на развој друштва и цивилизације, чини се да тероризам, као највећа претња безбедности и њен најозбиљнији облик угрожавања у данашње време, постаје имун на све облике супротстављања, и да вешто и на време мења свој облик, своје методе и средства извршења, као и да су мете односно, жртве све разноврсније и другачије. Оно што се свакако најспорије мења јесте циљ коме терористичке организације стреме. Тероризам, у условима глобалних друштвених промена, представља изражену глобалну безбедносну претњу, посебно због тенденције мрежног и транснационалног организовања и деловања терористичких организација (Шикман, 2007: 188).

Сигурно је да тероризам поседује изузетну способност прилагођавања новим друштвеним условима и оваква динамика развоја и промена облика тероризма додатно отежава државама адекватан приступ и међусобну сарадњу по питањима

супротстављања тероризму. Да би се створиле претпоставке за контролу тероризма од стране државе потребно је темељито познавање не само појавних облика, већ и услова под којима терористичке организације прете цивилизацији јер тероризам као злочин против безбедности неће нестати логиком спонтаности (Гаћиновић, 2005: 82). Ово је утолико теже остварити јер тероризам у стилу „камелеона“ мења своје боје и вешто се прикрива. Наиме, све је чешћа појава да се терористичке организације нађу под палицом државе, односно специјалних служби, којима служе за остваривање интереса на одређеним територијама које су од економског и геостратешког значаја.

Држава може партиципирати у терору као субјекат и тада се јавља као институција која терорише своје становништво, затим може бити део акција терора у коме су активности уперене против интереса других народа, сопственог становништва или приватних група и појединаца, и на крају она може бити „спонзор тероризма“. Трећи облик умешаности државе, односно специјалних служби у тероризам, који подразумева обезбеђивање залиха, обуке, логистике (уточишта, коришћење дипломатских канала, лажне документације, легенде присуства, финансије и др.), је све присутнији на међународној сцени. По принципу „ако се нешто десило, некеме је то потребно“ можемо закључити да скоро и да не постоји терористичка организација која нема додира са неком специјалном службом а самим тим не постоји ни терористичка акција иза које не стоје и циљеви других држава и специјалних служби.

Тероризам можемо посматрати као однос који настаје између извршиоца акције, жртве акције и посматрача који често има улогу да одреди степен насиља и квалификује природу акције (међународна заједница). Троструки однос које се овде нужно јавља је део једног терористичког процеса у коме је неспорно да све оно што извршилац чини жртви јесте акт насиља. Овде морамо обухватити не само активно деловање извршиоца, већ и последице које трпи жртва а које следе активност извршиоца.

Приликом квалификације акта насиља према жртви, посматрач, односно међународна заједница, узима у обзир међусобни однос који има према извршиоцу и однос према жртви. Анализирајући садржину сваког односа посебно, он (посматрач) даје своју квалификацију акта насиља и насталог односа између извршиоца и жртве. Не треба посебно наглашавати недостатке оваквог стања које директно зависи од односа великих политичких сила у светској заједници. Најпре можемо указати на несвеобухватну и селективну анализу садржине односа који се квалификује а потом

можемо поставити питање да ли је међународна заједница, као самопозвани судија, компетентна да квалификује степен испољеног насиља ако узмемо у обзир да није имуна на геополитичке и стратешко-тактичке циљеве земаља које је истовремено чине.

Из наведеног се намеће став да је лакше осудити терористе и њихове акције него осудити тероризам и адекватно му се супротставити. Када би се идентификовали узроци тероризма, он би престао да се тако вешто мења. Ипак, реалност је другачија и управо немогућност (или невољност) да се открију прави узроци тероризма доводе до промене његових облика али не и до његовог потпуног елиминисања. Мултидимензијалност појаве тероризма, као и мешање у интересе и политику великог броја земаља, међу којима су и водеће супер силе, отежава примену мултидисциплинарног приступа у његовом сагледавању и супротстављању. Из тог разлога, међународноправна регулатива се бави сузбијањем само најекстремнијих облика тероризма док се, са друге стране, не улази у суштину феномена и заобилазе узорци.

Методe и средства којима би се адекватно приступило изучавању и узрока и феноменологије тероризма би требало бирати у сваком конкретном случају али као примарни елемент у супротстављању тероризму јесте реакција друштва. Избегавање заузимања критичког става, некритичка презентација терористичких бруталних напада, сензационализам у средствима јавног информисања доприноси ширењу идеја да се тероризам исплати. Супротно ономе што би се могло очекивати, стандардни прикази о етици оружаним сукобима оправдавају терористичке акције под неким околностима. Људи који прихватају оваква гледишта суочавају се са тешким избором. Они морају или признати да терористичке акције понекад могу бити морално оправдана, или, ако желе да осуде тероризам, апсолутно морају да одбаце све ставове које су раније заступали. Ако одлучимо да терористичке акције понекад могу бити морално оправдане, на тероризам бисмо гледали као на рат. Иако је рат бруталан и деструктиван, већина верује да постоји морално право да се предузму акције укључења и учествовања у рату. Зато разликујемо праведне и неправедне ратове. Обично се не трудимо да правимо разлику између праведног и неправедног тероризма али уколико постоје дозвољена кршења ненаоружаних имунитета, мораћемо да отпочнемо са прављењем поменуте разлике (Nathanson, 2010: 79). Оправдавање тероризма ставовима да се ради о симболичним акцијама, о начину комуникације или пак о праведном

тероризму, мора се супротставити став да је људски живот универзална вредност и да одузимање живота не сме бити порука.

Свака епоха имала је своје облике испољавања политичког насиља, односно тероризма. Међутим, чини се да је ранији тероризам био мање радикалан, ређе испољаван, лакше се откривао и свеукупно блажи, док је савремени тероризам технички савршенији и тежи за супротстављање. Индоктринација терористе савременом тероризму је процес који настаје дужи период, полако прелазећи степеник по степеник, до момента када достиже ниво врло радикалних ставова, где се само невршење насиља сматра аморалним чином. Као одговор на терористичку доктринацију, потребно је и од велике је важности да државе раде на стварању антитерористичке доктрине. Наиме, држава са добро организованим безбедносним механизмом одбране од тероризма, прати ситуацију на терену и превентивно делује у намери да преухитри могућа изненађења.

Највећи по домету али можда и најјачи метод одбране од терористичког деловања јесу правне норме које се односе на тероризам. Неопходно је да се законска регулатива кривичног дела тероризма благовремено и квалитативно ажурира, тако да она иде уз раме новим појавним облицима тероризма са циљем да се борба против терориста поведе и заврши још у фази припрема за извођење терористичких акција.

Даље, структура терористичких организација може бити таква да врло ефикасно омогућава реализацију постављених циљева. Систем колона организованих по моделу тројки или ћелија је врло ефикасан начин организовања терористичких организација који „проваљивање“ чланова организације своди на минимум и гарантује велики проценат успешности извођења терористичких акција. Имајући то на уму, без обзира на ниво система одбране, не постоји гаранција да до терористичке акције неће доћи. У том смислу, неопходно је развити свест и безбедносну културу код грађана да активно делују у заштити државе од тероризма.

ЛИТЕРАТУРА

- Andrić, N., Krsmanović, S.** (2000). *Ubijanje kao kolateralna šteta*. Novi glasnik. 5.
- Бачић, Ф.** (1978). *Коментар кривичног закона СФРЈ*. Савремена администрација. Београд.
- Бодријар, Ж.** (2007). *Дух Тероризма*. Нова српска политичка мисао. Београд. вол. XIV (1-2). 211-221.
- Вошковић, М., Skakavac, Z.** (2009). *Organizovani kriminalitet*. Fakultet za pravne i poslovne studije. Novi Sad.
- Гаџинов, Р.** (2012). *Oblici savremenog terorizma*. Žurnal za kriminalistiku i pravo. Beograd. (str. 1-17).
- Гађиновић, Р.** (2005). *Тероризам*, Београд.
- Гађиновић, Р.** (2005). *Корени савременог тероризма*. Правни живот. Београд. 9. 59-84.
- Јаковљевић, Д.** *Тероризам с гледишта кривичног права*. Службени лист СРЈ. Београд 1997.
- Јевтовић, З.** (2012) *Тероризам и медијски рат*. Наука, Безбедност, Полиција. Београд. 3. стр. 48, наведено према М. Костић, С. Константиновић Вилић, В. Николић Ристановић (2012), *Криминологија*, Ниш.
- Кривични законик Републике Србије, Службени гласник РС, број 121/2012.
- Коларић, Д.** (2013). *Нова концепција кривичних дела тероризма у кривичном закону Републике Србије*. Кримен – часопис за кривичне науке. Београд. 1. 49-71.
- Кољевић, Б.**(2007) *Тероризам, прагматизам, апсолутизам*. Нова српска политичка мисао. Београд. XIV (1-2) 383-393.
- Костић, М., Константиновић Вилић, С., Николић Ристановић, В.** (2012). *Криминологија*. Ниш.
- Lowther, A.V., Lindsay, B.** (2008). *Terrorism's Unanswered Questions*. Greenwood publishing group. USA.
- Мемедовић, Н.** (2010). *Terorizam – vid ispoljavanja jučerašnje i savremene ljudske destruktivnosti*. Pravni život. Beograd. 539 (9). 95-101.
- Merari, A.** (1978), "A classification of Terrorist Groups", *Terrorism 1*, no. 2, 322-47. cit.prema: Titus Reid, S. 2003, str. 226, наведено према М. Костић, С. Константиновић Вилић, В. Николић Ристановић, *Криминологија*, Ниш 2012, стр. 169.
- Мијалковић, С.** (2008). *Дихотомија организованог криминала и тероризма из угла националне безбедности*. Ревизија за безбедност, Београд, 12. 39-45.
- Милашиновић, Р., Мијалковић, С.** (2011). *Тероризам као савремена безбедносна претња*. Супротстављање тероризму – међународни стандарди и правна регулатива. Козара. (стр.1-16).
- Milošević M, Trivan D, Milosavljević B** (2011) *Bezbednosna analiza terorističke pretnje. Suprotstavljanje terorizmu - međunarodni standardi i pravna regulative*. Kozara. (str.361- 370).
- Nathanson, S.** (2010). *Terrorism and the ethics of war*. Cambridge University Press. New York.

- National Advisory Committee**, *Disorders and Terrorism*, pp.3-7. наведено према М. Костић, С. Константиновић Вилић, В. Николић Ристановић, *Криминологија*, Ниш 2012, стр. 168
- Павковић**, А. (2012). *Тероризам као инструмент ослобођења*. Нова српска политичка мисао. Београд. XIV (1-2). 45-65.
- Петровић**, Д. (2009). *Самоубилачки тероризам*. Страни правни живот. 3. 67-108.
- Robert**, P. (2003). *The strategic logic of suicide terrorism*. American political science review. 97 (3). 343-361.
- Симеуновић**, Д. (2009). *Тероризам*. Београд.
- Станковић**, Д.В. (2009). *Историја тероризма и облици терористичких делатности - Рецензије и прикази*. Нова српска политичка мисао. Београд. XIV(1-2). 397-400.
- Horowitz**, I. L. (1977). *Transnational terrorism, civil liberties and social science*. Terrorism: Interdisciplinary perspectives, New York.
- Шикман**, М. (2007). *Самоубилачки тероризам – феноменолошки и виктимолошки аспектијез*. НБП – Београд. год.13 (1). 173-191.
- Whittaker**, D.J. (2002). *Terrorism, understanding the global threat*. Pearson Education Limited, Great Britain (str. 128-133).